

KAROL KARSKI

ROLA ŚWIATOWEJ RADY KOŚCIOŁÓW W RUCHU EKUMENICZNYM*

Jubileusz stulecia ruchu ekumenicznego, obchodzony dla upamiętnienia Światowej Konferencji Misyjnej, która odbyła się w Edynburgu w 1910 r., jest – jak to często bywa – datą umowną. Pierwsze inicjatywy ekumeniczne sięgają początków XIX stulecia – w ich rezultacie powstało pięć istniejących do dzisiaj organizacji międzywyznaniowych: Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne (1804), Alians Ewangeliczny (1846), Światowa Organizacja Chrześcijańskich Związków Młodych Mężczyzn (YMCA, 1855), Światowa Organizacja Chrześcijańskich Związków Młodych Kobiet (YWCA, 1893) i Światowy Związek Studentów Chrześcijańskich (WSCF, 1895). Wszystkim tym organizacjom – przynajmniej w pierwszym okresie ich rozwoju – wspólne było to, że swoje działalność opierały nie na Kościołach, lecz na zaangażowanych członkach Kościołów tradycji protestanckiej i anglikańskiej. Zresztą Światowa Konferencja Misyjna w Edynburgu też nie bazowała na Kościołach, lecz na towarzystwach misyjnych związanych z poszczególnymi Kościołami protestanckimi i anglikańskimi. W jednym i drugim przypadku nieobecni byli zarówno prawosławni, jak i katolicy rzymscy.

Na czym właściwie polegało przełomowe znaczenie Konferencji Edynburskiej 1910 r.? Jak już wspomniano, miała ona swoje ograniczenia konfesyjne, nie była zwołana przez oficjalne Kościoły, lecz niezależne od Ko-

Prof. dr hab. KAROL KARSKI – kierownik Katedry Ekumenizmu na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie; adres do korespondencji: ul. Miodowa 21, 00-246 Warszawa; e-mail: k.karski@chat.edu.pl

* Referat wygłoszony 27 maja 2010 r. w Warszawie podczas konferencji naukowej „Jedność i misja. Stulecie I Światowej Konferencji Misyjnej w Edynburgu i narodzin współczesnego ruchu ekumenicznego”, zorganizowanej przez Polską Radę Ekumeniczną, Chrześcijańską Akademię Teologiczną w Warszawie oraz Radę Konferencji Episkopatu Polski ds. Ekumenizmu.

ściołów towarzystwa misyjne. Była to jednak pierwsza o tak wielkim zasięgu konferencja chrześcijańska, która dwa lata przed obradami powołała komitet przygotowawczy, ten zaś powierzył poszczególnym komisjom opracowanie tematyki, która miała być przedmiotem dyskusji. Ten sposób postępowania stał się wzorem dla późniejszych posiedzeń różnych nurtów ruchu ekumenicznego. Konferencja Edynburska była pierwszym poważnym doświadczeniem dla przyszłych przywódców ruchu ekumenicznego. Główną rolę w jej przygotowaniu i przeprowadzeniu odegrał John R. Mott (1865-1955), współzałożyciel Światowego Związku Studentów Chrześcijańskich. Z ruchu studenckiego wywodził się także najbliższy współpracownik Motta – Joseph H. Oldham (1874-1969), późniejszy wieloletni sekretarz Międzynarodowej Rady Misyjnej, która wyrosła z Konferencji Edynburskiej. Inny uczestnik, biskup anglikański Charles H. Brent (1862-1929), właśnie w Edynburgu zapowiedział, że konferencja dała mu impuls do podjęcia działań na rzecz doktrynalnego zbliżenia Kościołów. Krótco potem zrealizował swój plan, powołując do życia Ruch „Wiara i Ustrój Kościoła”. I wreszcie konferencja powołała stały organ międzynarodowej współpracy, mający prowadzić pracę rozpoczętą w Edynburgu. Utworzony wówczas Komitet Kontynuacji Pracy stał się właściwym prototypem późniejszej formy organizacyjnej ruchu ekumenicznego.

Bezpośrednio po I wojnie światowej, i to równocześnie u wielu ludzi i w wielu miejscach, zrodziła się idea powołania do życia związku, wspólnoty bądź rady ekumenicznej Kościołów.

Znany pionier ruchu ekumenicznego, twórca nurtu Praktycznego Chrześcijaństwa, luterkański arcybiskup Uppsali Natan Söderblom (1866-1931) na konferencji międzywyznaniowej w Holandii we wrześniu 1919 r. przedstawił plan powołania do życia Ekumenicznej Rady Kościołów. W tym samym czasie opublikował też szereg artykułów na ten temat. Miała to być, według niego, organizacja zdolna do przemawiania w imieniu chrześcijaństwa na temat religijnych, moralnych i społecznych problemów ludzkości. „Ekumeniczna Rada Kościołów – pisał Söderblom – nie powinna być wyposażona w zewnętrzne pełnomocnictwa, a swój wpływ zyskiwałaby o tyle, o ile byłaby zdolna występować jako autorytet duchowy. Nie powinna przemawiać *ex cathedra*, lecz z głębi chrześcijańskiego sumienia”¹.

¹ Cyt. za: B. Sundkler, *Nathan Söderblom. His Life and Work*. Uppsala 1968 s. 231.

Patriarchat ekumeniczny Konstantynopola ogłosił w styczniu 1920 r. encyklikę, skierowaną do wszystkich Kościołów na świecie². Wzywała ona do rezygnacji z nawracania chrześcijan z jednego wyznania na drugie i do stworzenia wspólnoty Kościołów (κοινωνία τῶν ἐκκλησιῶν), której celem byłyby wzajemna pomoc. Stwierdzała przy tym, że różnice dogmatyczne nie mogą stanowić przeszkody we wspólnym działaniu. Przyjaźń i wzajemna dobra wola mogą przejawiać się m.in. w lepszych stosunkach między przedstawicielami różnych Kościołów w świecie, współpracy szkół teologicznych, wymianie czasopism teologiczno-kościelnych, zwoływaniu konferencji ogólnochrześcijańskich, zajmujących się problemami, które interesują wszystkie Kościoły, obiektywnym zbadaniu różnic dogmatycznych, wzajemnym szacunku do obyczajów i zwyczajów każdego Kościoła, porozumieniu w sprawie małżeństw mieszanych między członkami różnych wyznań. Encyklikę podpisali zarządca (*locum tenens*) Patriarchatu i 11 metropolitów. Jej inspiratorem i głównym autorem był Germanos Strenopoulos (1872-1951), rektor Wyższej Szkoły Teologicznej na Wyspie Chalki, późniejszy arcybiskup Tiatry i egzarcha Europy Zachodniej i Środkowej Patriarchatu Konstantynopola z siedzibą w Londynie, jeden z najaktywniejszych pionierów ekumenizmu po stronie prawosławnej.

W tym samym 1920 r. wspomniany już wcześniej Joseph H. Oldham wystąpił z propozycją stworzenia Międzynarodowej Rady Misyjnej, która – jak stwierdził – „prawdopodobnie dosyć szybko ustąpi miejsca innej organizacji, która stanowiłaby początek Światowej Ligi Kościołów”³.

Przez długi czas historycy ekumenizmu zajmowali rozbieżne stanowisko co do tego, czy te trzy propozycje były uzgadniane, czy też powstawały osobno. Pierwszy wieloletni sekretarz generalny Światowej Rady Kościołów, teolog ewangelicko-reformowany Willem A. Visser ‘t Hooft (1900-1985), w książce ogłoszonej na początku lat osiemdziesiątych ostatecznie rozstrzygnął tę sprawę na rzecz ostatniego poglądu. Uświadomił, że bezpośrednio po I wojnie światowej, w przeciwieństwie do czasów obecnych, przepływ informacji był bardzo ograniczony, a kontakty między-

² Oryginał grecki tego dokumentu znajduje się w: J. Karmiris. *Pomniki Prawosławnego Kościoła Katolickiego* (w j. greckim). T. 2. Ateny 1954 s. 957 nn. Przekład angielski, na którym się tutaj opieramy, zamieszcza: C.G. Patelos (red.). *The Orthodox Church in the Ecumenical Movement. Documents and Statements, 1902-1975*. Geneva 1978 s. 40 nn.

³ W. A. Visser ‘t Hooft. *Die Entstehung des Ökumenischen Rates der Kirchen*. W: R. Rouse, S.C. Neill (red.). *Geschichte der Ökumenischen Bewegung 1517-1948*. T. 2. Göttingen 1957 s. 386.

kościelne dopiero zaczęły się rodzić. Jest jednak pewne, że konkretny wpływ na te plany wywarł fakt powstania Ligi Narodów⁴.

Powyższe propozycje nie znalazły w latach dwudziestych właściwego oddźwięku i ruch ekumeniczny rozwijał się w trzech odrębnych nurtach. Pierwszym z nich było Praktyczne Chrześcijaństwo, nurt zainicjowany przez abpa Nathana Söderbloma, koncentrujący uwagę na zagadnieniach politycznych, społecznych i ekonomicznych, drugim – „Wiara i Ustrój Kościoła”, trzecim – Międzynarodowa Rada Misyjna, która powstała w 1921 r. z przekształcenia Komitetu Kontynuacji Pracy Konferencji Edynburskiej.

W latach trzydziestych XX wieku coraz wyraźniej słysząc żądanie stworzenia jednej organizacji ekumenicznej, za którą odpowiedzialność ponosiłyby bezpośrednio Kościoły. Pod uwagę brane były przede wszystkim dwa nurty ruchu ekumenicznego: „Wiara i Ustrój Kościoła” oraz Praktyczne Chrześcijaństwo, gdyż one właśnie utrzymywały najbliższe stosunki z Kościołami. Pragnienie to zostało zrealizowane częściowo w 1938 r. przez powołanie Komitetu Tymczasowego Światowej Rady Kościołów, który reprezentował oba wspomniane nurty ekumeniczne. Dopiero dziesięć lat później, po zakończeniu II wojny światowej, możliwe było oficjalne utworzenie Światowej Rady Kościołów.

Powołanie do życia Światowej Rady Kościołów (ŚRK) nastąpiło 23 sierpnia 1948 r. w Amsterdamie, podczas I Zgromadzenia Ogólnego w obecności 351 oficjalnych delegatów, reprezentujących 147 Kościołów z 44 państw⁵. Delegaci zdawali sobie sprawę z wagi tego wydarzenia. Uczuciu temu dali wyraz w orędziu skierowanym do wszystkich chrześcijan:

Wielbimy Boga Ojca i Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa, że rozproszone dzieci Boże zgromadza i że przywiódł nas tu, do Amsterdamu. Dzielą nas nie tylko sprawy nauki, ustroju i tradycji, rozdwaia nas też nasza grzeszna duma: narodowa, klasowa, rasowa. Lecz Chrystus uczynił nas swoją własnością, a w Nim nie może być rozdwojenia. Gdziekolwiek Jego szukamy, odnajdujemy się wzajemnie. Tu, w Amsterdamie, On wziął nas znowu w służbę, przeto i my zobowiązaliśmy się wzajemnie i utworzyliśmy tę Światową Radę Kościołów. Jest naszą stanowczą wolą trwać w łączności ze sobą⁶.

⁴ W.A. Visser 't Hooft. *The Genesis and Formation of the World Council of Churches*, Geneva 1982, s. 11.

⁵ W.A. Visser 't Hooft (Hrsg.). *Die erste Vollversammlung des Oekumenischen Rates der Kirchen in Amsterdam vom 22. August bis 4. September 1948*. Genf 1948 s. 31.

⁶ Tamże s. 7.

Dodać jednak trzeba, że powołana do życia w Amsterdamie ŚRK była pod wieloma względami organizacją ułomną. W jej skład wchodziły przede wszystkim Kościoły protestanckie różnych odcieni, nadając Radzie specyficzny protestancki charakter, którego nie była w stanie zmienić obecność reprezentantów Patriarchatu Konstantynopola, Kościoła Prawosławnego Grecji czy też niewielkich orientalnych Kościołów narodowych i Kościołów starokatolickich. Poza tym Rada opierała się głównie na Kościołach i ludziach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Wzrastające napięcie polityczne między Wschodem a Zachodem, które znalazło odbicie podczas obrad I Zgromadzenia Ogólnego, również nie pozostało bez wpływu na dalszą działalność Rady.

Sytuacja zmieniła się na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Świadczył o tym przebieg III Zgromadzenia Ogólnego w New Delhi w 1961 r. Z jednej strony doszło tam do integracji Międzynarodowej Rady Misyjnej, trzeciego głównego nurtu ruchu ekumenicznego, z ŚRK. Odprężenie polityczne w stosunkach między Wschodem a Zachodem zaowocowało przystąpieniem do Rady Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego i kilku innych Kościołów tej tradycji z Europy Środkowo-Wschodniej. Dekolonizacja krajów Afryki i Azji sprawiła, że tamtejsze Kościoły usamodzielniały się i zgłosiły swój akces do ŚRK. Toteż dopiero od III Zgromadzenia Ogólnego można mówić o ŚRK jako oficjalnym rzeczniku Kościołów nierzymskokatolickich w skali światowej.

Zapowiedź zwołania Soboru i utworzenie Sekretariatu ds. Jedności Chrześcijan w 1960 r. stały się okazją do stopniowego zbliżenia między Radą i Kościołem rzymskokatolickim (KRK). Zgromadzenie w New Delhi gościło po raz pierwszy obserwatorów katolickich. We wszystkich sesjach Vaticanum II (1962-1965) uczestniczyli obserwatorzy z ramienia ŚRK, którzy składali jej Komitetowi Naczelnemu wnikliwe sprawozdania. W kwietniu 1964 r., tj. jeszcze przed ogłoszeniem Dekretu o ekumenizmie, doszło w Mediolanie do spotkania przedstawicieli obu stron. Starano się odpowiedzieć na pytanie, jaką formę mają przybrać stosunki między obydwojema partnerami. Próbowano też wyjaśnić, czy KRK i ŚRK mówiąc o „ekumenii” mają to samo na myśli⁷.

⁷ A. Bea, *Der Ökumenismus im Konzil. Öffentliche Etappen eines überraschenden Weges*. Freiburg–Basel–Wien 1969, s. 49; W.A. Visser 't Hooft, *Die Welt war meine Gemeinde*. München 1972 s. 400 n.

W lutym 1965 r. obaj partnerzy powołali do życia Wspólną Grupę Roboczą (WGR). Podejmując ten krok, obie strony publicznie zmanifestowały gotowość stałych kontaktów i pogłębiania wspólnoty ekumenicznej. Jej zadanie polegało w pierwszym rzędzie na zbadaniu zasad i metod współpracy. Pytanie, na które miała znaleźć odpowiedź, brzmiało: czy możliwe jest członkostwo KRK w ŚRK? A może istnieją inne drogi współdziałania w tym wszystkim, czego dzisiaj nie trzeba albo nie można robić oddzielnie? W drugim sprawozdaniu WGR (1967) znalazło się bardzo istotne sformułowanie, że istnieje tylko jeden ruch ekumeniczny, któremu obaj partnerzy zobowiązani są służyć⁸.

W krótkim czasie osiągnięto porozumienie co do wspólnych nabożeństw podczas spotkań ekumenicznych, a przede wszystkim – wspólnego planowania Tygodnia Modlitwy o Jedność Chrześcijan. W 1968 r. w skład Komisji „Wiara i Ustrój Kościoła”, będącej kontynuatorką dawnego ruchu o tej samej nazwie, przyjęto w charakterze pełnoprawnych członków 12 teologów rzymskokatolickich, którzy od tego czasu uczestniczą aktywnie w opracowywaniu wszystkich studiów. Specjalna podkomisja badała przez trzy lata możliwość przystąpienia KRK do Rady. W konkluzji stwierdzono, że „ustalenie już teraz terminu przystąpienia KRK do Rady byłoby posunięciem nierealistycznym. Nie należy więc oczekiwać, że taki wniosek zostanie postawiony w najbliższym czasie”⁹. Od opublikowania tego dokumentu (1972) sprawa członkostwa nie była już nigdy przedmiotem poważnych debat między obydwoma partnerami.

Z perspektywy czterdziestu pięciu lat, jakie upłynęły od nawiązania oficjalnych stosunków między ŚRK i KRK, można powiedzieć, że dzięki podjętej współpracy obchody dorocznego Tygodnia Modlitwy o Jedność Chrześcijan odbywają się na całym świecie według wspólnego programu ramowego. Przy aktywnym współudziale teologów katolickich, członków Komisji „Wiara i Ustrój Kościoła”, powstał dokument konwergencji w sprawie *Chrztu, Eucharystii i posługiwania duchownego* (1982)¹⁰, uchodzący za największe dotychczas osiągnięcie dialogu multilateralnego na szczęblu świato-

⁸ K. Karski (red.). *Watykan-Genewa. Zbiór dokumentów. 20 lat oficjalnej współpracy Kościoła Rzymskokatolickiego i Światowej Rady Kościołów*. Warszawa 1986 s. 39 n.

⁹ *Patterns of Relationships between the Roman Catholic Church and the World Council of Churches*. „Ecumenical Review” 1972 nr 3 s. 247nn.

¹⁰ Polski przekład: W. Hryniewicz, S.J. Kozłowski (red.). *Chrzest, Eucharystia, posługiwanie duchowne. Dokument z Limy 1982 – tekst i komentarze*. Teologia w Dialogu. T. 4. Lublin 1989 s. 17-63.

wym. Szansę na uzyskanie podobnej rangi ma najnowszy tekst Komisji „Wiara i Ustrój” *Natura i misja Kościoła. Etap na drodze ku wspólnemu oświadczeniu*¹¹.

Współpraca między KRK i ŚRK, która jest różnorodna i wielostronna, układa się najlepiej w takich dziedzinach, jak wiara i ustrój, misja i ewangelizacja, edukacja teologiczna, dialog międzyreligijny. Nie powiodła się natomiast próba stworzenia wspólnego organu inicjującego i realizującego programy o charakterze polityczno-społecznym. Z perspektywy czasu, jaki upłynął, można odnieść wrażenie, że KRK przywiązuje większe znaczenie do dwustronnych dialogów teologicznych, które prowadzi z niemal wszystkimi Kościołami i Wspólnotami kościelnymi, niż do dialogu multilateralnego uprawianego ze ŚRK. Mimo trudności i ograniczeń w dalszym ciągu zachowują aktualność słowa papieża Pawła VI, który nazwał kiedyś stosunek KRK do ŚRK stosunkiem „solidarności braterskiej”, a to oznacza nie tylko współpracę, lecz także wspólną refleksję i modlitwę.

ŚRK nigdy nie chciała mieć monopolu na działalność i inicjatywy ekumeniczne. Od początku swojego istnienia wspierała w różny sposób, także finansowo i materialnie, pracę krajowych rad ekumenicznych. W pierwszych latach powojennych, a także w latach osiemdziesiątych XX wieku z pomocy tej korzystała m.in. Polska Rada Ekumeniczna.

Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku ŚRK z zadowoleniem witała także inicjatywy zmierzające do założenia w różnych częściach świata organizacji ekumenicznych obejmujących cały lub część kontynentu. I tak kolejno tworzone następujące ekumeniczne konferencje regionalne: Wschodnioazjatycką Konferencję Chrześcijańską (1957), Konferencję Kościołów Europejskich (1959), Ogólnoafrykańską Konferencję Kościołów (1963), Konferencję Kościołów Rejonu Pacyfiku (1966), Karaibską Konferencję Kościołów (1973), Radę Kościołów Bliskiego Wschodu (1974), Radę Kościołów Ameryki Łacińskiej (1982).

W reakcji na głosy krytyczne, że organizacje te będą jedynie powielać pracę wykonywaną przez ŚRK, ówczesny sekretarz generalny W.A. Visser 't Hooft wykazywał, że ich powstanie jest po prostu zjawiskiem naturalnym, gdyż dzięki temu Kościoły mają sposobność „sprecyzowania swych szczególnych zadań ekumenicznych”. Organizacje regionalne dowodzą, że ekumenia nie jest scentralizowanym „super-Kościółem”, lecz umożliwia autentyczne spotkanie na każdej płaszczyźnie. Konferencje regionalne mogą zająć

¹¹ Polski przekład ukaze się w „Studiach i Dokumentach Ekumenicznych” 2010 nr 1.

się problemami, którymi inne Kościoły, z powodu innego położenia geograficznego, po prostu się nie interesują. Visser 't Hooft przypomniał, że ze względów praktycznych w organach kierowniczych ŚRK reprezentowane są przede wszystkim wielkie Kościoły, natomiast mniejsze nie mogą w nich wypowiedzieć się w sposób należyty. „Ale dla małych Kościołów stosunki ekumeniczne są sprawą szczególnie ważną, toteż współpraca regionalna może przynieść pożyteczne rezultaty”. Ponadto w organizacjach regionalnych pracują również i te Kościoły, które – z powodu niewystarczającej liczby wiernych lub z innych względów – nie są członkami ŚRK¹².

Ważne jest także to, że do trzech regionalnych organizacji ekumenicznych – Karaibskiej Konferencji Kościołów, Konferencji Kościołów Rejonu Pacyfiku i Rady Kościołów Bliskiego Wschodu – w charakterze pełnoprawnego członka przystąpił Kościół rzymskokatolicki¹³. Ponad trzydziestoletnia współpraca między Konferencją Kościołów Europejskich a rzymskokatolicką Radą Konferencji Episkopatów Europy zaowocowała w 2001 r. ogłoszeniem *Karty ekumenicznej*, zawierającej wytyczne dla rozwijającej się współpracy między Kościołami w Europie¹⁴. Stałe kontakty ze ŚRK mają uchronić regionalne organizacje ekumeniczne przed popadnięciem w ciasny regionalizm.

ŚRK poprzez swoją Komisję „Wiara i Ustrój” inspirowała, zwłaszcza w pierwszych latach swojego istnienia, dialogi dwustronne między Kościołami pokrewnymi pod względem doktrynalnym. Dwa główne nurty Reformacji, luteranizm i ewangelicyzm reformowany, rozeszły się w XVI wieku przede wszystkim z powodu różnicy poglądów w sprawie sposobu obecności Chrystusa w Wieczerzy Pańskiej. Ponad 400 lat później, w latach 1955-1959, pod patronatem ŚRK odbyły się rozmowy wstępne między europejskimi przedstawicielami obu stron¹⁵. Ten dwustronny dialog usamodzielniał się później i znalazł swój pozytywny finał w 1973 r. w tzw. *Konkordii*

¹² Cyt. za: O. Schult z. *Eine Aufgabe der Europäischen Kirchen. Dienen und Versöhnen. Bericht über die V Vollversammlung in Pörschach 1967*. Genf 1968 s. 11 n.

¹³ Współpracą ekumeniczną Kościoła rzymskokatolickiego na szczeblu regionalnym i krajowym zajmuje się najnowszy dokument Wspólnej Grupy Roboczej Kościoła Rzymskokatolickiego i Światowej Rady Kościołów: „Zainspirowani tą samą wizją”: *Udział Kościoła Rzymskokatolickiego w Krajowych i Regionalnych Radach Kościołów*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2006 nr 1-2 s. 229-262.

¹⁴ Polski przekład ukazał się m.in. w 2003 r. jako odrębna broszura staraniem Rady Episkopatu ds. Ekumenizmu i Polskiej Rady Ekumenicznej.

¹⁵ M. Friedrich, *Von Marburg bis Leuenberg. Der lutherisch-reformierte Gegensatz und seine Überwindung*, Waltrop 1999, s. 218.

Leuenberskiej, wprowadzającej wspólną ołtarza i ambony między kilkudziesięcioma Kościołami tradycji luterńskiej, reformowanej i ewangelicko-unijnej na naszym kontynencie¹⁶. Od 1997 r. sygnatariuszami *Konkordii* są również europejskie Kościoły metodystyczne. Pośród dwustronnych dialogów jest to, jak dotychczas, najdalej idące porozumienie doktrynalne.

Komisja „Wiara i Ustrój” ŚRK była także inicjatorką rozmów między teologami wywodzącymi się z Kościołów prawosławnych i z orientalnych Kościołów narodowych, zwanych także Kościołami przedchalcedońskimi. Pod jej patronatem w latach 1964-1971 odbyły się cztery nieoficjalne narady z udziałem przedstawicieli obu rodzin kościelnych. W wyniku dalszego rozwoju ten dwustronny dialog teologiczny usamodzielniał się i przybrał formę oficjalnych rozmów, które zaowocowały w 1990 r. ogłoszeniem wspólnej deklaracji chrystologicznej, uwalniającej orientalne Kościoły narodowe od zarzutu monofizytyzmu¹⁷. Obie strony potwierdzają w deklaracji, że Chrystus jest w pełni człowiekiem i w pełni Bogiem, posiadając wszystkie właściwości i cechy natury ludzkiej i natury boskiej. W innej deklaracji z 1993 r. znalazły się konkretne propozycje w sprawie zniesienia wzajemnych potępień i osiągnięcia pełnej wspólnoty kościelnej z możliwością wspólnego sprawowania liturgii¹⁸. Proces recepcji tych ustaleń w poszczególnych Kościołach nie został jeszcze zakończony.

Światowa Rada Kościołów, jako kontynuatorka Ruchu Praktycznego Chrześcijaństwa, od początku swojej działalności reagowała na różne nieprawidłowości w życiu politycznym, społecznym i ekonomicznym. W pierwszym okresie swojego istnienia poświęcała szczególnie dużo uwagi sprawie zagrożenia nuklearnego. Poczynając od lat sześćdziesiątych XX wieku, pod niewątpliwym wpływem Kościołów z Afryki i Azji, wzrastała jej wrażliwość na ekonomiczną przepaść między bogatą Północą i biednym Południem, a także na wszelkiego rodzaju przejawy dyskryminacji. W 1969 r. utworzono Program Zwalczania Rasizmu, który dyskryminowanych pod względem rasowym brał w obronę nie tylko deklaracjami, ale i konkretnymi czynami.

¹⁶ *Konkordia leuenberska. Konkordia między Kościołami wyrosłymi na gruncie Reformacji w Europie zawarta 16 marca 1973 roku*. Bielsko-Biała 2002.

¹⁷ *Deklaracja i zalecenia Komisji Mieszanej ds. Dialogu Teologicznego między Kościołem Prawosławnym a Orientalnymi (Przedchalcedońskimi) Kościołami Prawosławnymi, Chambësy, Szwajcaria, 23-28 września 1990*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2002 nr 2 s. 64-71.

¹⁸ *Komunikat Komisji Mieszanej ds. Dialogu Teologicznego między Kościołem Prawosławnym a Orientalnymi (Przedchalcedońskimi) Kościołami Prawosławnymi, Chambësy, Szwajcaria, 1-6 listopada 1993*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2002 nr 2 s. 71-73.

Kontrowersja wokół tego programu, a zwłaszcza finansowania z jego zasobów ruchów wyzwoleniczych walczących aktywnie (z bronią w ręku) z systemem apartheidu, spowodowały zawieszenie członkostwa lub wystąpienie ze ŚRK kilku Kościołów¹⁹. Ale wiele lat później, podczas VIII Zgromadzenia Ogólnego w Harare (Zimbabwe, 1998), pierwszy prezydent wolnej już od systemu apartheidu Republiki Południowej Afryki Nelson Mandela, stwierdził, że narody Afryki Południowej zachowają w stałej pamięci prawdziwą solidarność ŚRK w walce o wyzwolenie. Przyjmując przed trzydziestu laty program Zwalczania Rasizmu, Rada weszła na dziewiczy teren, stając jednoznacznie po stronie uciskanych. Dzisiaj – mówił Mandela – ŚRK jest wezwana do okazania takiego samego zaangażowania w znacznie trudniejszej walce o rozwój i obronę demokracji²⁰.

Z innych inicjatyw na uwagę zasługuje utworzenie w 1970 r. Komisji ds. Kościelnej Służby w Rozwoju, wspierającej działalność Kościołów w dziedzinie pomocy dla krajów Trzeciego Świata; zajęcie się przez Komisję Kościołów ds. Międzynarodowych intensywniej analizą niesprawiedliwych struktur gospodarczych i społecznych; większe zainteresowanie prawami człowieka, z czym wiązała się inicjatywa ogłoszenia dekad: solidarności z kobietami (1991-2000) i na rzecz przewyższania przemocy (2001-2010).

Poczynając od III Zgromadzenia Ogólnego w New Delhi w 1961 r., coraz większą rolę w ramach ŚRK odgrywały Kościoły prawosławne: ich przedstawicielom zaczęto powierzać różne odpowiedzialne funkcje, w większym stopniu starano się uwzględniać opinię tych Kościołów podczas przygotowywania i realizacji ważnych programów Rady. Patriarchaty Konstantynopola i Moskwy ustanowiły swoje stałe przedstawicielstwa przy ŚRK w Genewie. Nie da się jednak zaprzeczyć, że Kościoły prawosławne były często partnerem trudnym, szczególnie zaś zarzucały Radzie zbytne zajmowanie się problemami polityczno-społecznymi kosztem dialogu i zbliżenia doktrynalnego.

Krytyka ŚRK nasiliła się po upadku komunizmu. Wiązała się ona z polaryzacją postaw w niektórych Kościołach prawosławnych. W Gruzji ujawnił się antekumeniczny nurt nacjonalistyczny, który stał się poważnym zagrożeniem dla jedności tamtejszego Kościoła prawosławnego. Nie chcąc dopuścić do rozłamu, kierownictwo Kościoła podjęło w 1997 r. decyzję w sprawie

¹⁹ *Von Nairobi nach Vancouver 1975-1983. Offizieller Bericht des Zentralkomitees an die Sechste Vollversammlung des Ökumenischen Rates der Kirchen*. Genf 1983 s. 6.

²⁰ K. Wilkens (red.). *Gemeinsam auf dem Weg. Offizieller Bericht der Achten Vollversammlung des Ökumenischen Rates der Kirchen Harare 1998*. Frankfurt a.M. 1999 s. 337 nn.

wystąpienia ze ŚRK. W roku następnym podobnie postąpił Kościół Prawosławny Bułgarii, stwierdzając w uzasadnieniu, że członkostwo w ŚRK „nie doprowadziło do żadnych zadowalających postępów w multilateralnym dialogu ekumenicznym”²¹.

Podczas narady Kościołów prawosławnych w Salonikach, poprzedzającej VIII Zgromadzenie Ogólne w Harare (1998), dano wyraz dezaprobach, że „podczas wielu spotkań ŚRK członkowie Kościołów prawosławnych zmuszani byli do uczestniczenia w dyskusjach nad zagadnieniami, które są całkowicie obce ich tradycji”. Delegaci zajęli zdecydowanie negatywne stanowisko wobec interkomunii z przedstawicielami innych Kościołów, ordynacji kobiet, praw tych, których określa się jako „mniejszości seksualne”, i pewnych tendencji związanych z synkretyzmem religijnym. W konkluzji stwierdzono: „Oświadczenia przedstawicieli Kościołów prawosławnych na te tematy były zawsze uważane za głosy mniejszości i jako takie nie mogły wpływać na ogólny etos ŚRK”²².

Lider delegacji Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, o. Hilarion Alfiejew, na Zgromadzeniu w Harare ostrzegł ŚRK, że jeśli nie przeprowadzi radykalnych reform, to większość Kościołów prawosławnych opuści jej szeregi. „Chcemy radykalnej reformy ŚRK, tak aby stała się ona prawdziwym domem dla prawosławnych w 21. stuleciu”²³. Celem poprawy stosunków Zgromadzenie podjęło uchwałę w sprawie powołania Komisji Nadzwyczajnej ds. prawosławnego uczestnictwa w pracach ŚRK. Otrzymała ona w latach 1999-2002 cztery posiedzenia, a plonem jej pracy jest obszerny raport²⁴. Na szczególną uwagę zasługują trzy zalecenia. Pierwsze dotyczy propozycji, żeby w miejsce pojęcia „nabożeństwo ekumeniczne” wprowadzić termin „wspólna modlitwa”. Raport wyjaśnia, że wszystko to, co dotychczas zaliczano do istotnych elementów nabożeństwa ekumenicznego, mieści się w ramach wspólnej modlitwy interkonfesyjnej. Drugie zalecenie dotyczy procedury konsensu przy podejmowaniu decyzji przez gremia kierownicze ŚRK. Dzięki temu chce się na przyszłość uniknąć sytuacji, że opinie mniejszości

²¹ Tamże s. 43.

²² Por. *Spotkanie Kościołów prawosławnych na temat: „Ocena nowych faktów w relacjach pomiędzy prawosławiem a ruchem ekumenicznym, Saloniki, Grecja, 29 kwietnia – 2 maja 1998: Komunikat*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1999 nr 1 s. 123-125.

²³ Wypowiedź zaczerpnięta z materiałów powielonych VIII Zgromadzenia ogólnego ŚRK w Harare (1998).

²⁴ *Raport końcowy Komisji Nadzwyczajnej do spraw uczestnictwa Kościołów prawosławnych w pracach Światowej Rady Kościołów*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2003 nr 1 s. 72-123.

nie będą wysłuchiwane. Trzecią kwestią jest propozycja wprowadzenia obok kategorii „Kościoła członkowskiego” drugiej kategorii – „Kościoła stowarzyszonego ze ŚRK”. Przy tym minimalna liczba wiernych uprawniająca do starań o pełne członkostwo zostaje podniesione z 25 do 50 tysięcy.

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku, w wyniku procesu refleksji nad wspólnym rozumieniem i wspólną wizją ŚRK²⁵, zrodziła się propozycja powołania „Forum Kościołów chrześcijańskich i organizacji ekumenicznych”, które reprezentowałoby szerszy model relacji niż wspólnota Kościołów członkowskich ŚRK. Miało ono zgromadzić Kościoły członkowskie ŚRK, Kościół rzymskokatolicki oraz Kościoły ewangelikalne i zielonoświątkowe, które – z niewielkimi wyjątkami – trzymają się z dala od przedsięwzięć ekumenicznych.

Idea ta spotkała się z poparciem Zgromadzenia ŚRK w Harare, toteż po 2000 r. odbyło się kilka posiedzeń regionalnych z udziałem reprezentantów wszystkich wymienionych wyżej tradycji chrześcijańskich. Koncepcja Globalnego Forum Chrześcijańskiego, jak je nazwano, spotykała się z entuzjastycznym przyjęciem podczas wszystkich posiedzeń. Podkreślano, że spełnia ono swój cel przez tworzenie nowej dla spotkania ekumeniczno-ewangelikalnego przestrzeni, w której może wzrastać zaufanie. Z drugiej jednak strony pojawiły się też pewne ograniczenia. Znaczące środowiska ewangelikalne i zielonoświątkowe odrzuciły zaproszenie do udziału w forum. Dyskusje nie wyszły dotąd w zasadzie poza pierwszą, przygotowawczą fazę wymiany poglądów na temat rozumienia Kościoła i jego misji. Globalne Forum Chrześcijańskie jest poza tym pozbawione mechanizmów skutecznej komunikacji i informacji. Nie dysponuje też odpowiednią bazą finansową, każda jej czynność wymaga gromadzenia środków. Toteż przyszłe losy tego przedsięwzięcia są niepewne²⁶.

*

Dotychczasowe wywody można podsumować następująco:

- ŚRK nie jest tożsama z całym ruchem ekumenicznym, gdyż ma on znacznie szerszy zasięg i wykracza daleko poza inicjatywy i obszary jej działania.
- Nie istnieje kilka ruchów ekumenicznych, z których jeden reprezentowany byłby przez Światową Radę Kościołów, inny przez Kościół rzym-

²⁵ *Ku wspólnemu rozumieniu i wspólnej wizji Światowej Rady Kościołów*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2000 nr 1 s. 83-107.

²⁶ Por. *Globalne Forum Chrześcijańskie. Streszczenie raportu na Dziewiąte Zgromadzenie Ogólne*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2006 nr 1-2 s. 79-85.

skokatolicki, a jeszcze inny przez regionalne organizacje ekumeniczne. Jest tylko jeden ruch ekumeniczny, z tym, że przejawia się on w różnych formach i strukturach.

– Różnorodność form i struktur jest wynikiem nieuniknionej decentralizacji ruchu ekumenicznego, następującej wszędzie tam, gdzie podzielone Kościoły podejmują wysiłek i pracę nad zbliżeniem. Różnorodność odzwierciedla zarazem dążenia do jedności, które tylko częściowo dają się objąć jedną nadrzędną strukturą i podporządkować jednej instytucji ekumenicznej, jaką jest ŚRK.

– Zgodnie ze statutem Rada nie posiada żadnej władzy nad Kościołami członkowskimi. Jej inicjatywy i uchwały mogą być – i są – bardzo różnie przyjmowane przez Kościoły. Wskutek nowych struktur ekumenicznych, wiele z tego, co dzieje się w ruchu ekumenicznym, nie jest już w sposób bezpośredni związane z Radą.

– Pomimo tych wszystkich zastrzeżeń można jednak ciągle jeszcze mówić o ŚRK jako o centrum ruchu ekumenicznego. Przy tym istotne jest nie tylko to, że ŚRK zrzesza 349 Kościołów członkowskich, a więc niemal całe nierymskokatolickie chrześcijaństwo, ale także fakt, że wszelkie międzynarodowe akcje pomocy Kościołów członkowskich są albo realizowane albo koordynowane przez genewskie Centrum Ekumeniczne. Podobnie sytuacja wygląda w sferze przewycięzania kryzysów światowych. Nic więc dziwnego, że w świadomości różnych organizacji międzynarodowych, zajmujących się podobną działalnością, Rada uchodzi za oczywistego reprezentanta nierymskokatolickiego chrześcijaństwa.

– Istnienie, działanie i rola ŚRK – jako centrum ekumenii – pobudziły w sposób istotny Kościół rzymskokatolicki do działalności ekumenicznej. Dopiero dzięki dorobkowi ŚRK mógł wykształcić się ów klimat i świadomość ekumeniczna, sprzyjające dialogowi i powstawaniu nowych struktur ekumenicznej wspólnoty.

– ŚRK nie jest ruchem ekumenicznym, lecz jego najszerszą reprezentacją, innymi słowy: ŚRK jest najdoskonalszym narzędziem w służbie ekumenii.

BIBLIOGRAFIA

- Bea A.: *Der Ökumenismus im Konzil. Öffentliche Etappen eines überraschenden Weges.* Freiburg–Basel–Wien 1969.

- Deklaracja i zalecenia Komisji Mieszanej ds. Dialogu Teologicznego między Kościołem Prawosławnym a Orientalnymi (Przedchalcedońskimi) Kościołami Prawosławnymi, Chambèsy, Szwajcaria, 23-28 września 1990. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2002 nr 2 s. 64-71.
- Friedrich M.: Von Marburg bis Leuenberg. Der lutherisch-reformierte Gegensatz und seine Überwindung, Waltrop 1999.
- Globalne Forum Chrześcijańskie. Streszczenie raportu na Dziewiąte Zgromadzenie Ogólne. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2006 nr 1-2 s. 79-85.
- Hryniewicz W., Kozłowska S.J. (red.): Chrzest, Eucharystia, posługiwanie duchowne. Dokument z Limy 1982 – tekst i komentarze. Teologia w Dialogu. T. 4. Lublin 1989.
- Karmiris J.: Pomniki Prawosławnego Kościoła Katolickiego (w j. greckim). T. 2. Ateny 1954.
- Karski K. (red.): Watykan-Genewa. Zbiór dokumentów. 20 lat oficjalnej współpracy Kościoła Rzymskokatolickiego i Światowej Rady Kościołów. Warszawa 1986.
- Komunikat Komisji Mieszanej ds. Dialogu Teologicznego między Kościołem Prawosławnym a Orientalnymi (Przedchalcedońskimi) Kościołami Prawosławnymi, Chambèsy, Szwajcaria, 1-6 listopada 1993. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2002 nr 2 s. 71-73.
- Konkordia leuenberska. Konkordia między Kościołami wyrosłymi na gruncie Reformacji w Europie zawarta 16 marca 1973 roku. Bielsko-Biała 2002.
- Ku wspólnemu rozumieniu i wspólnej wizji Światowej Rady Kościołów. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2000 nr 1 s. 83-107.
- Patelos C.G. (ed.): The Orthodox Church in the Ecumenical Movement. Documents and Statements, 1902-1975. Geneva 1978.
- Patterns of Relationships between the Roman Catholic Church and the World Council of Churches. „Ecumenical Review” 1972 nr 3 s. 247 nn.
- Raport końcowy Komisji Nadzwyczajnej do spraw uczestnictwa Kościołów prawosławnych w pracach Światowej Rady Kościołów. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2003 nr 1 s. 72-123.
- Schultz O.: Eine Aufgabe der Europäischen Kirchen. Dienen und Versöhnen. Bericht über die V Vollversammlung in Pörttschach 1967. Genf 1968.
- Spotkanie Kościołów prawosławnych na temat: „Ocena nowych faktów w relacjach pomiędzy prawosławiem a ruchem ekumenicznym, Saloniki, Grecja, 29 kwietnia – 2 maja 1998: Komunikat. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1999 nr 1 s. 123-125.
- Sundkler B.: Nathan Söderblom. His Life and Work. Uppsala 1968.
- Visser ‘t Hooft W.A. (Hrsg.): Die erste Vollversammlung des Oekumenischen Rates der Kirchen in Amsterdam vom 22. August bis 4. September 1948. Genf 1948 s. 31.
- Die Entstehung des Ökumenischen Rates der Kirchen. W: R. Rouse, S.C. Neill (red.). Geschichte der Ökumenischen Bewegung 1517-1948. T. 2. Göttingen 1957 s. ???-???
- Die Welt war meine Gemeinde. München 1972.
- Visser ‘t Hooft W.A.: The Genesis and Formation of the World Council of Churches. Geneva 1982.
- Von Nairobi nach Vancouver 1975-1983. Offizieller Bericht des Zentralausschusses an die Sechste Vollversammlung des Ökumenischen Rates der Kirchen. Genf 1983.
- Wilkins K. (red.): Gemeinsam auf dem Weg. Offizieller Bericht der Achten Vollversammlung des Ökumenischen Rates der Kirchen Harare 1998. Frankfurt a.M. 1999 s. 337 nn.
- „Zainspirowani tą samą wizją”: Udział Kościoła Rzymskokatolickiego w Krajowych i Regionalnych Radach Kościołów. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2006 nr 1-2 s. 229-262.

DIE ROLLE DES ÖKUMENISCHEN RATES DER KIRCHEN
IN DER ÖKUMENISCHEN BEWEGUNG

Zusammenfassung

Der 1948 im Amsterdam ins Leben gerufene Ökumenischer Rat der Kirchen mit 349 Mitgliedskirchen heute ist die beste Repräsentation des nichtrömisch-katholischen Christentums.

Die seit 1965 bestehende Gemeinsame Arbeitsgruppe zwischen dem ÖRK und der römisch-katholischen Kirche ist zum Symbol der einen ökumenischen Bewegung geworden. Dank der aufgenommenen Zusammenarbeit wird die alljährliche Gebetswoche für die Einheit der Christen seit vierzig Jahren in allen Erdteilen nach einem gemeinsamen Rahmenprogramm gefeiert. Mit aktiver Mitarbeit der katholischen Theologen ist die Konvergenzerklärung zu Taufe, Eucharistie und Amt, die größte bisher Errungenschaft im multilateralen Dialog auf Weltebene, zustande gekommen. Auf Anregung der Gemeinsamen Arbeitsgruppe sind viele wertvolle Studiendokumente entstanden. Jedoch die Erwartungen auf katholische Mitgliedschaft im ÖRK wurden nicht erfüllt.

Mit Unterstützung des ÖRK sind die regionale kirchliche Zusammenschlüsse, u.a. die Konferenz Europäischen Kirchen, entstanden, die vielen kleinen Kirchen die Teilnahme an der internationalen ökumenischen Bewegung ermöglichten. Drei von diesen Zusammenschlüssen, Rat der Kirchen im Mittleren Osten, Karaibische Konferenz der Kirchen und Pazifische Konferenz der Kirchen, haben unter ihren Mitgliedern auch die römisch-katholische Kirche. Es besteht auch eine gute Zusammenarbeit zwischen der KEK und dem Rat der Europäischen Bischofskonferenzen.

Der ÖRK hat den Impuls zur bilateralen Gesprächen zwischen den doktrinär verwandten Kirchen gegeben. Unter dem Patronat der Kommission für Glauben und Kirchenverfassung haben die Lutheraner und Reformierten einen Dialog aufgenommen, der 1973 durch die Unterzeichnung der Leuenberger Konkordie zur vollen Kirchengemeinschaft zwischen den Mitgliedern beider Kirchentraditionen in Europa geführt hat. Der ÖRK hat auch einen wichtigen Beitrag zur Annäherung zwischen den orthodoxen und den vorchalkedonischen Kirchen geleistet.

Trotz der Entwicklung und Dezentralisierung der ökumenischen Bewegung bleibt der ÖRK die breiteste Repräsentation der Bewegung. Mit anderen Worten: der ÖRK ist das vollkommenste Werkzeug im Dienst der Ökumene.

Zusammengefasst von Karol Karski

Słowa kluczowe: Światowa Rada Kościołów, ŚRK, ruch ekumeniczny, Wspólna Grupa Robocza ŚRK i Kościoła rzymskokatolickiego, regionalne organizacje kościelne, dialog multilateralny, dialog bilateralny.

Schlüsselbegriffe: Ökumenischer Rat der Kirchen, ÖRK, ökumenische Bewegung, Gemeinsame Arbeitsgruppe zwischen dem ÖRK und der römisch-katholischen Kirche, regionale kirchliche Zusammenschlüsse, multilateraler Dialog, bilateral Dialog

Key words: World Council of Churches, Ecumenical Movement, Joint Working Group between the WCC and the Roman Catholic Church, regional ecumenical organizations, bilateral dialogue, multilateral dialogue.